

ту. Вибудував фільм на розповідях (113 чоловік) – герої фільму, сильні духом люди, підсумовуючи, говорять, що ті 69 днів були найяскравішою сторінкою їхнього життя. Вони і сьогодні зустрічаються, гуртуються.

Є також скупа кінохроніка, один кадр особливо вражає – велика маса людей у сірому під густим лапатим снігом. Розташування табору зафіксоване у схемах в'язнів, які зберегли ці документи й передали до музею політичних в'язнів у Тернополі, численні фото з приватних колекцій. Є також вкраплення з ігрових фільмів, що тематично стосуються Норильського повстання. Зокрема, на початку «Повстання духу» наводяться фрагменти вистави 1953 року Київського драматичного театру ім. І.Франка «Назар Стодоля», що стала основою однойменного фільму Віктора Івченка.

Фестивальна програма «Українського контексту» з осені рухається по Україні – фільм Михайла Ткачука показують в обласних центрах, де він іде з незмінним успіхом при повних залах. У Києві в листопаді його було показано в

ЦІННІСТЬ СВОБОДИ

Наскільки сучасна молодь цікавиться документальним кіно? Особливих статистичних даних не маю, але у пам'яті одразу спливає не до кінця заповнений зал кіноклубу НаУКМА під час показу фільму Михайла Ткачука «Загадка Норильського повстання». А шкода, що ця загадка відкрилася небагатьом, адже знайти ще десь настільки ґрунтовний аналіз подій, змальованих у фільмі, буде не легко. Історична література наводить дані про страйк 20 тисяч політв'язнів Норильського табору 1953 року – сухі факти, які не здатні зачепити струни наших душ, викликати якихось переживань. У фільмі Михайла Ткачука ми можемо відчути ті події, прочитати в очах живих свідків, які розповідали про події, що роками носили в серці, те, чого ніколи не знайдеш в жодній історичній книзі. Саме тоді розумієш цінність документального кіно, яке є справжнім і найповнішим фіксатором людської пам'яті.

Найстрашніше те, що байдужі до української документалістики, як і до історичної пам'яті взагалі, не лише пересічні люди, а й ті, хто має безпосередньо керувати документальним кіно, підтримувати його розвиток. Міністерство культури залишило проект Михайла Ткачука без уваги. Захоплюєшся ентузіазмом режисера, який знайшов небайдужих людей, що допомогли у фінансуванні проекту, більше трьох років їздив по світу, розшукуючи колишніх політв'язнів Норильська, потім власноруч їх фільмував. І це ще не кінець, адже фільми «За ґратами Півночі», «Вірус непокори» та «Повстання духу» матимуть продовження. Це справді титанічна праця – як за затраченими зусиллями, так і за ідейною глибиною. Зняти такий фільм – то не просто відтворити тогочасні події, а й передати жах і безглуздя системи сталінських концтаборів, у яких змогли вижити і найголовніше – відстояти свої права тисячі в'язнів з усіх куточків Радянського Союзу. Ці люди не зламалися, не дозволили себе знищити, а навпаки – створили певну «інтернаціональну єдність» і виявили неабияку силу духу. Вражають розповіді про організацію життя такої

кіноклубі НаУКМА, де виступили учасники повстання Євген Грицяк (Україна) та Степан Семенюк (Польща). А 13 січня в Будинку вчителя під час вручення Михайлові Ткачуку премії ім. Василя Стуса глядачі стоячи вітали героїв стрічки.

Режисер (уже на «Укркінохроніці») планує знімати четвертий фільм серіалу. Треба поспішати, поки ще живі учасники того гідного захоплення подвигу.

І дуже хочеться сподіватися, що влада України прислухається до слів одного з учасників фільму Степана Семенюка: «В Норильську є пам'ятники японцям, прибалтам, росіянам, полякам. Немає досі пам'ятника загиблим там у вічній мерзлоті українцям... Але ж українці в Норильську вели за собою всіх, були рушійною силою повстання. Росія відзначає 30 жовтня День політв'язнів на державному рівні. Уряд Литви нагородив своїх «норильських витязів» орденами. Треба було б і нам відзначити пам'ять наших батьків і дідів, які кинули виклик жорстокій долі».

спільноти, яку історик із Санкт-Петербурга Алла Макарова дуже влучно назвала «республікою в'язнів».

Керували страйком саме українці – жертви репресій проти ОУН–УПА. Створити фільм про цих в'язнів на сьогодні є досить актуальним, оскільки ставлення до УПА й досі є каменем спотикання (принаймні серед істориків), проблемою є визнання учасників УПА ветеранами Великої Вітчизняної війни. Але що б не говорили, факт плекання вояками УПА національної ідеї (навіть за ґратами у Норильському таборі) є незаперечним. Зі збройної боротьби народжувався громадянин, який, на відміну від пересічного жителя Союзного Союзу, був свідомий своїх прав і, що найважливіше, готовий ці права захищати.¹ Саме такими були політв'язні-організатори «повстання духу», які вистояли, мирним шляхом домагалися свого. Головне те, що страйк норильців став першою ластівкою відстоювання власного «я» у жорстокій табірній системі, їх добрий приклад викликав хвилю повстань у інших таборах.

Переглядаючи фільм, бачиш десятки облич колишніх в'язнів. Кожен зі смутком в очах згадує своє минуле, яким десятки років ніхто не цікавився, ця тема взагалі була табуованою. Більшість із них живе більш аніж скромним життям, боляче розуміти, що ці люди не потрібні державі, яка мала б їх шанувати. Але вже запізно, декого, хто ще говорив з екрану, вже немає в живих. Людей вже не повернути, хоча ставлення до такої проблеми можна змінити.

Значущість фільму засвідчує те, що у травні 2006 року на 3-му сезоні Міжнародного фестивалю «Дні документального кіно про права людини. Український контекст» фільм Михайла Ткачука отримав одну з головних нагород – «Свобода як найвища цінність». Але в одному з інтерв'ю режисер сказав, що найвища нагорода для нього буде тоді, коли над його фільмами хтось замислиться. А замислитись над такими речами варто...

Анна Погрібна

¹ Я. Грицяк. Страсті за націоналізмом. – Київ: Критика, 2004.